

ग्रामीण महाराष्ट्रातील सामाजिक परिवर्तन हेतून
राज्यात “मिशन महाग्राम” राबविण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

ग्राम विकास विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: व्हीएसटीएफ-२०१९/प्र.क्र.१८७/योजना-३

बांधकाम भवन, मर्झबान रोड, फोर्ट, मुंबई - ४०० ००१.

तारीख: ०८ एप्रिल, २०२२.

वाचा -

- १) ग्राम विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: व्हीएसटीएम-२०१६/प्र.क्र.२११/योजना-३, दिनांक २९ डिसेंबर, २०१६.
- २) ग्राम विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: ग्रासाप-२०१७/प्र.क्र.५६/योजना-३, दिनांक ०१ मार्च, २०१७.
- ३) ग्राम विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: ग्रासाप-२०१७/प्र.क्र.६/योजना-३, दिनांक ०४ मार्च, २०१७.
- ४) ग्राम विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: ग्रासाप-२०१७/प्र.क्र.५६/योजना-३, दिनांक २५ सप्टेंबर, २०१७.
- ५) ग्राम विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: व्हीएसटीएम-२०१८/प्र.क्र.१६२/योजना-३, दिनांक १३ नोव्हेंबर, २०१८.
- ६) महसूल व वन विभाग, शासन परिपत्रक क्रमांक: साववि-२०१९/प्र.क्र.४४/फ-११, दिनांक १३ मे, २०१९.
- ७) ग्राम विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: जीपीडीपी-२०२०/प्र.क्र.३९/पं.रा.-६, दिनांक २५ सप्टेंबर, २०२०.
- ८) कृषी व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: कृव्यप्र-४६१८/प्र.क्र.१०२/८-अ, दिनांक २४ जुलै, २०१८.
- ९) कृषी व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: कृव्यप्र-४६१८/प्र.क्र.१०२/८-अ, दिनांक १९ जानेवारी, २०१९.
- १०) कृषी व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: कृव्यप्र-४६१८/प्र.क्र.१२९/८-अ, दिनांक २७ मे, २०१९.
- ११) कृषी व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: कृव्यप्र-४६१९/प्र.क्र.७०/८-अ, दिनांक ११ सप्टेंबर, २०१९.

प्रस्तावना -

महाराष्ट्र हे प्रगतीशील राज्य असून, शासनाच्या अनेक कल्याणकारी योजनांच्या माध्यमातून ग्रामीण भागाचा विकास करण्यात येत आहे. ग्रामीण जनतेला विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्याचे काम यातून होत आहे. त्याचाच एक भाग म्हणून, महाराष्ट्र शासनाने ग्राम विकास विभाग शासन निर्णय क्रमांक:ग्रासाप-२०१७/प्र.क्र.५६/योजना-३, दिनांक ०१ मार्च, २०१७ अन्वये राज्यात ग्राम सामाजिक परिवर्तन अभियानाची अंमलबजावणी करण्यासाठी तसेच या विभागा अंतर्गत स्थापित करण्यात आलेल्या कंपनीमध्ये राज्य शासनाचे भाग भांडवल उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात आली होती. शासकीय योजना व कार्यक्रमांचा कृतिसंगम, कार्पोरेट कंपन्यांच्या सामाजिक दायित्व (सी.एस.आर.) निधी व समाजातील सर्व घटकांच्या सहभागातून राज्यातील १००० गावे सक्षम करण्याचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले होते. या कामास गती देण्यासाठी

मा.मुख्यमंत्री ग्रामीण विकास फेलोशिप (CMRDF) कार्यक्रमाच्या माध्यमातून उच्च शिक्षित युवकांना आकर्षित करून ग्राम विकासात काम करण्याची संधी शासनाने उपलब्ध करून दिली होती. ग्राम सामाजिक परिवर्तन अभियानाच्या माध्यमातून सन २०१७ ते २०२१ या कालावधीत ८६२ गावांमध्ये कृषी, आरोग्य व पोषण, शिक्षण, रोजगार, उपजिविका, पाणी पुरवठा व स्वच्छता अशा महत्वपूर्ण विषयांवर काम केले. या अभियानाचा सकारात्मक परिणाम म्हणून व्हीएसटीएफ मध्ये समाविष्ट गावांना विविध स्तरावर विविध क्षेत्रातील ९९ पुरस्कार मिळाले आहेत.

२. या अभियानाच्या सन २०१७-२०२१ या कालावधीतील कामाचे मुल्यमापन ग्राम विकास विभागाकडून करण्यात आले असून, अभियानाच्या सविस्तर मूल्यमापन अहवालास मा.मंत्रीमंडळाने मान्यता प्रदान केली आहे. या अभियानाच्या मागील ४ वर्षांच्या कार्याचा अनुभव लक्षात घेता, महाराष्ट्रात कार्पोरेट कंपन्यांचा सामाजिक दायित्व निधी (सी.एस.आर.) माध्यमातून अधिकाधिक प्रभावी कार्यक्रम व निधी राज्यात उपलब्ध होण्यास मोठी संधी आहे. तसेच ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाऊंडेशन हे सी.एस.आर. कंपन्यांना महाराष्ट्र शासनासोबत सामाजिक क्षेत्रात काम करण्यासाठीचे अधिकृत व महत्वपूर्ण व्यासपीठ आहे. त्यानुसार मा.उपमुख्यमंत्री (वित्त) यांनी दिनांक ११ मार्च, २०२२ रोजीच्या अर्थसंकल्पीय भाषणात “मिशन महाग्राम” राज्यात राबविण्यात येणार असल्याचे घोषित केले आहे. सदर मिशन राज्यात राबविण्यास मा.मंत्रीमंडळाने मान्यता प्रदान केली आहे. यास्तव सन २०२२-२०२५ या कालावधीमध्ये राज्यात “मिशन महाग्राम” राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय-

ग्रामीण महाराष्ट्रातील सामाजिक परिवर्तन हेतूने सन २०२२ ते २०२५ दरम्यान राज्यात मानव विकासाच्या अन्न, वस्त्र, निवारा, आरोग्य, शिक्षण, जल व्यवस्थापन व उपजिविका या प्रमुख बाबींवर लक्ष्य केंद्रीत करून विकासाचे शाश्वत ध्येय साध्य करण्यासाठी कार्पोरेट कंपन्यांच्या सामाजिक दायित्व निधीच्या माध्यमातून ग्राम सामाजिक परिवर्तन अभियान अर्थात “मिशन महाग्राम” ची राज्यात अंमलबजावणी करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

१. मिशन महाग्रामचे ध्येय :-

१. राज्यात बहुआयामी खाजगी व सार्वजनिक भागीदारी विकसित करून शाश्वत विकास (Sustainable Development) साध्य करण्यासाठी सामाजिक दायित्व निधी (CSR), राज्य व केंद्र शासनाच्या योजनांचा कृतिसंगम व लोकसहभागातून गावांना समृद्ध करणे.
२. ग्रामीण क्षेत्रातील सर्वांगीण विकासासाठी अन्न-वस्त्र, निवारा, आरोग्य, शिक्षण, जल व्यवस्थापन व उपजिविका या मानवी मुलभूत गरजांच्या क्षेत्रावर लक्ष्य केंद्रीत करणे व यातून ग्राम विकासाची संकल्पना साकार करणे.

- III. मिशन महाग्राममध्ये शासकीय यंत्रणेबरोबरच समाजातील सर्व घटक जसे - पंचायत राज संस्था, स्वयंसेवी संस्था, सहकारी संस्था, कार्पोरेट संस्था, लोकप्रतिनिधी, सर्व स्तरातील लाभार्थी, ग्रामस्थ इ. भागधारकांची क्षमता बांधणी व जनजागृतीद्वारे स्वयंपूर्ण गांवे विकसित करण्यासाठी लोक चळवळीस चालना देऊन विकास कामासाठी सक्रीय सहभाग वाढविणे.
- IV. जागतिक पातळीवर संशोधित व यशस्वी झालेल्या प्रकल्पांच्या यशोगाथा, विविध विकासात्मक उपक्रम, भागिदारी प्रकल्प तसेच प्रगतीशील समुदाय आधारित संस्था यांच्या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांची प्राधान्याने अंमलबजावणी करणे.

२. मिशन महाग्रामचे क्षेत्रनिहाय उपक्रम :-

I) कृषी व कृषी सलग्न क्षेत्र

शासकीय विभाग : कृषी, सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग

अ) मिशन अंतर्गत समाविष्ट गावांसाठी शाश्वत कृषी व कृषी सलग्न क्षेत्र विकासासाठी पिकांच्या मुल्यासाखाळीना केंद्र स्थानी ठेवून शाश्वत पिक विकास परिषदेची (Commodity Stewardship Councils) स्थापना करणे, उत्पादक भागिदारी (Productive Partnerships) उपप्रकल्प विकसित करण्यासाठी समुदाय आधारित संस्था (CBO) यांना तांत्रिक आणि आर्थिक सहाय्य करणे, बाजार संपर्कवाढ उपप्रकल्प (Market Access Plan-MAP) विकसित करणे, कृषी उद्योजकांची फळी निर्माण करणे. खासगी क्षेत्राचे वित्तीय व तांत्रिक योगदान उपलब्ध करून देणे.

ब) राज्यातील शेतकऱ्यांचा समुदाय आधारित संस्था (शेतकरी गट, स्वयं सहाय्यता गट, सहकारी संस्था, उत्पादक संस्था) सक्षमीकरण व यांच्या कृषी व अकृषी उत्पांना विविध नाविन्यपूर्ण भागिदारी विकसित करून बाजार जोडणी (Market Linkage) साठी सहाय्य करणे.

II) ग्रामीण गृहनिर्माण क्षेत्र :-

शासकीय विभाग : ग्राम विकास विभाग

अ) मिशन अंतर्गत समाविष्ट गावांमध्ये ग्रामीण गृह निर्माण क्षेत्रात घरकुल मार्ट द्वारे बांधमाम साहित्य (सिमेंट, वाळू, विटा, स्टील इ.) व बांधकाम सेवा (गवंडी प्रशिक्षण, प्रशिक्षित गवंडी) पुरविणे, आवास योजनेतील घरांसाठी रेन वॉटर हार्वेस्टिंग व्यवस्था करणे, रंगरंगोटी, परसबाग, सौर उर्जा व्यवस्था करणे इत्यादद्वारे घरांना पायाभूत सोयी सुविधात मूल्यवर्धन करून आदर्श घरकुल निर्माण करण्यास सहाय्य करणे.

ब) नाविन्यपूर्ण उपक्रम - ग्रामीण भागात केंद्र व राज्य शासन पुरस्कृत विविध आवास योजनांच्या सक्षमीकरणासाठी भागीदारी विकसित करून नाविन्यपूर्ण उपक्रम विकसित करणे जसे की घरकुले,

बहुमजली इमारती (G +२), गृह संकुले, अपार्टमेंटमध्ये नैसर्गिक आपत्ती विरोधी तंत्रज्ञान, लिस्ट कॉस्ट टेक्नॉलॉजी, किफायतशीर घरे इत्यादींची अंमलबजावणी करण्यास सहाय्य करणे.

III) ग्रामीण आरोग्य :-

शासकीय विभाग : सार्वजनिक आरोग्य, महिला बाल विकास

- अ) गाव तिथे दवाखाना - मिशन अंतर्गत समाविष्ट गावांमध्ये गाव तिथे दवाखाना उभारणीसाठी ग्राम पंचायतस्तरावर उपलब्ध समाजमंदिरे, सार्वजनिक सभागृहे, आदीचा वापर करणे, तसेच तालुका व जिल्हा स्तरावर कार्यरत असलेल्या विविध सेवाभावी संस्था तसेच त्या गावातील डॉक्टर यांच्या सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी विविध उपक्रम राबविणे. गावात टेली-मेडिसिन व जेनेरिक औषधी व्यवस्थेच्या माध्यमातून सर्वांसाठी आरोग्य व क्षमकुशलता साध्य करण्यासाठी व चांगल्या जीवनमानास चालना देणे.
- ब) गावातील शाळा, अंगणवाडी, प्राथमिक आरोग्यकेंद्र/उपकेंद्रे व वैयक्तिक स्तरावर परसबागांची निर्मिती करून कुपोषणमुक्त गाव संकल्पना राबविणे, महिला व मुली यांच्या मधील रक्तक्षय निर्मुलन करणे, मासिक पाळी आरोग्य व्यवस्थापन, बाल व माता मृत्यू दर शून्य करणे, पोषक आहार निर्मितीसाठी विविध उपक्रम राबविणे, तसेच संक्रमित व असंक्रमित रोगांबाबत व लसीकरण जनजागृती करणे.

IV) पाणी पुरवठा व स्वच्छता, जलसंधारण :-

शासकीय विभाग : पाणी पुरवठा व स्वच्छता, मृद व जलसंधारण आणि पर्यावरण व वने

- अ) मिशन मध्ये समाविष्ट गावांना स्वच्छ व शुध्द पिण्याचे पाणीची उपलब्धता व व्यवस्थापन, देखभाल व दुरुस्ती, शाश्वतता निर्माण करून जल सक्षम गावे विकसित करणे. स्वच्छ व सुंदर गाव निर्मिती साठी घनकचरा व्यवस्थापन, सांडपाणी व्यवस्थापन व पाण्याचा चक्रीय वापर व्यवस्थापन करून गावे जल स्वयंपूर्ण बनविणे. पाणी वापर कार्यक्षमता सुधारून एकात्मिक जल साधन संपत्ती स्थानिक लोक चळवळीद्वारे जल साक्षर गावे उभी करणे.
- ब) वातावरणीय बदल व हवामान अनुकूलता यासाठी माझी वसुंधरा अभियानाच्या धर्तीवर गाव निहाय आराखडे विकसित करून विविध उपक्रम राबविणे. या मध्ये प्रामुख्याने घनदाट वृक्षलागवड व संगोपन करणे, मियावाकी पद्धतीने वृक्ष लागवड करणे, गावातील नदी / नाले जोड प्रकल्प विकसित करून राबविणे, मृद व जलसंधारण उपक्रम राबविणे, धरणांचे ओव्हरफ्लोच्या पाण्याद्वारे कार्यक्षेत्रातील गाव तलाव भरून घेणे व सौर उर्जा आधारित पाणी व सूक्ष्म सिंचन योजना विकसित करणे. वने, पाणथळ जमीन, नद्या, जलाशये, व तळे यांच्यासह पाण्याशी संबंधित असलेल्या पर्यावरण पद्धतीचे संरक्षण करणे आणि त्याचे जतन करणे.

V) शिक्षण क्षेत्र :-

शासकीय विभाग : शालेय शिक्षण व ग्राम विकास विभाग

- अ) मिशन अंतर्गत समाविष्ट गावांमध्ये डिजीटल शिक्षणासह आदर्श शाळा निर्माण करणे या मध्ये प्रामुख्याने ऑनलाईन शिक्षण साहित्य (Online Education Tools), भौतिक सुविधांची किरकोळ दुरुस्ती करून शाळांची बाला (Building as Learning aid-BaLa) धर्तीवर रंगरंगोटी, बोलक्या भिंती, विद्यार्थ्यांना बेंचेस, शुद्ध पिण्याचे पाणी, हात धुण्याची सुविधा, किचन शेड, मिनी सायन्स सेंटर, विजेची सुविधा, सौर उर्जा सयंत्र देण्याबरोबरच शाळेचा परिसर सुसज्य, शांत व आकर्षक पर्यावरण पुरक शाळा तयार करणे. शाळा तिथे खेळाचे मैदान विकसित करणे.
- ब) गुणवत्तापूर्ण शिक्षण व करियर मार्गदर्शन आणि समुपदेशन यात स्थानिक पातळीवर कौशल्यावर आधारित रोजगार संधीची माहिती तसेच उच्च शिक्षणाच्या उपलब्ध संधीची माहिती करून देणे, प्रशिक्षित प्रशिक्षकांकडून करियर मार्गदर्शन व समुपदेशन उपलब्ध करणे. प्रभावी शिक्षणाच्या फलनिष्पत्तीसाठी व गुणवत्तापूर्ण शिक्षणासाठी तांत्रिक, व्यावसायिक आणि परवडण्याजोगी व्यवस्था विकसित करण्यासाठी विशेष भागीदारी विकसित करणे. शाळा व्यवस्थापन समिती व शिक्षक - पालक यांचे सक्षमीकरण करणे.

VI) उपजीविका:-

शासकीय विभाग : ग्राम विकास विभाग, महिला व बाल विकास विभाग

- अ) मिशन महाग्राम अंतर्गत समाविष्ट गावातील समुदाय आधारित संस्थासाठी उपजीविका निर्माण करण्यासाठी तालुका, जिल्हा व राज्य स्तरावर कॉपशॉप व इ-कॉपशॉप (COOP SHOP / E-COOP SHOP) व्दारा बचत गट व सहकारी संस्थांच्या कृषी व अकृषी मालास बाजारपेठ उपलब्ध करून देणे, रोजगार निर्मिती करणे, कामगार Stop/नाका विकसित करणे, शेतकरी सुविधा केंद्र विकसित करणे. शेती व शेतकरी यांना मजूर/श्रमिक उपलब्ध होतील अशी व्यवस्था निर्माण करून रोजगार उपलब्ध करून देण्यासाठी प्रोत्साहन देणे.
- ब) ग्रामपंचायत स्वयंपूर्ण बनविण्यासाठी विविध सुविधा जसे की G२C, C२G, B२C, C२B, G२B, B२G आदी सुविधा व सेवा गावातील नागरिकांसाठी उपलब्ध करून देण्यासाठी e-portal आणि ई-सुविधा विकसित करणे, ग्राम पंचायतीत डिजिटल पेमेंट सुविधा, डीबीटी, शासकीय योजनांची माहिती व ज्ञान केंद्र उभारणे.

VII) विशेष प्रकल्प :-

शासकीय विभाग : ग्राम विकास विभाग, नैसर्गिक आपत्ती, मदत व पुनर्वसन विभाग

- अ) मिशन महाग्राम अंतर्गत जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या उपक्रमांना मदत करणे तसेच ग्राम पंचायत स्तरावर आपत्ती व्यवस्थापन आराखडे तयार करून ग्राम पंचायत व लोकांची आपत्ती व्यवस्थापन क्षमता बांधणी करून विविध सुविधा निर्माण करणे. ,
- ब) मिशन महाग्राम अंतर्गत राज्यस्तरावर ग्राम विकास भवन - प्रशिक्षण व प्रदर्शनी केंद्र विकसित करणे, तसेच केंद्र शासनाच्या क्षमता बांधणी आयोगाच्या धर्तीवर राज्यात शासकीय अधिकारी यांची कॉर्पोरेट संस्था यांचे मार्फत क्षमता बांधणी धोरण व भागीदारीमधून क्षमता बांधणी विकसित करणे, इ.

३. मिशन महाग्रामची कार्यपध्दती :-

- I) सामाजिक दायित्व निधी (सीएसआर) उपलब्ध करणे.
- II) शासकीय योजनांचे कृतिसंगम व सीएसआर निधीचा संयुक्त वापर करून प्रभावी अंमलबजावणीसाठी मूल्यवर्धन करणे.
- III) बहुआयामी (Multidimensional) भागीदारी विकसित करणे.
- IV) ग्राम पंचायतीत सामाजिक कृतज्ञता निधी उभारून ग्राम पंचायतीत निर्माण होणाऱ्या निकडीच्या प्रसंगास मदत व गावे स्वयंपूर्ण बनविणे.

४. मिशन महाग्रामची संस्थात्मक संरचना :-

अ) धोरणात्मक यंत्रणा

१) नियामक मंडळ (Governing Council / Board of Patrons)

मा.मुख्यमंत्री महाराष्ट्र राज्य यांच्या अध्यक्षतेखालील नियामक मंडळामध्ये मा. उप मुख्यमंत्री हे सहअध्यक्ष, मा. मंत्री, ग्राम विकास हे उपाध्यक्ष व मा. राज्यमंत्री, ग्राम विकास हे सहउपाध्यक्ष म्हणून राहतील. तसेच या मंडळामध्ये विविध क्षेत्रातील तज्ञ व्यक्ती व सामाजिक संस्थांचा सहभाग असेल. ज्या कार्पोरेट कंपन्यांनी अभियानासाठी रु. १० कोटी एवढे योगदान उपलब्ध करून देतील, अशा कंपन्यांचे प्रतिनिधी किंवा प्रमुख व्यक्तींचा मंडळामध्ये समावेश असेल. तसेच कोणतीही संस्था वा व्यक्ती ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाऊंडेशन या कंपनीमध्ये रु. ३ कोटी एवढा निधी अनुदान स्वरूपात उपलब्ध करून देऊन या मंडळाचा सदस्य होण्यास पात्र ठरू शकेल.

कार्ये : मिशन महाग्राममधील उपक्रमांचा वार्षिक व गरजेनुसार आढावा घेवून केंद्रीय नियोजनास (Central planning) मार्गदर्शन व निधीच्या उपलब्धतेची सुनिश्चिती करणे.

२) कार्यकारी मंडळ (Executive Council)

या मंडळामध्ये अतिरीक्त मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, ग्राम विकास व पंचायत राज विभाग यांच्या अध्यक्षतेखाली संबंधित शासकीय विभागांच्या सचिवांनी नामनिर्देशित केलेले प्रतिनिधी व सर्व कार्पोरेट कंपन्यांचे सामाजिक दायित्व निधी प्रमुख प्रतिनिधी (CSR Head) यांचा सहभाग असेल.

कार्ये: मिशन महाग्रामच्या कार्याचा तिमाही व गरजेनुसार आढावा घेणे. तसेच ग्राम विकासासाठी सामाजिक दायित्व निधी उभारणे.

३) संचालक मंडळ (Board Of Directors)

- i. अतिरिक्त मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, ग्राम विकास व पंचायत राज विभाग हे कायमस्वरूपी पदसिद्ध संचालक राहतील. संचालक मंडळात एकूण ९ सदस्य राहतील.
- ii. या मंडळामध्ये संबंधित विभागाचे सचिव जसे कृषी, शिक्षण, आरोग्य, सहकार व पणन, पाणी पुरवठा व स्वच्छता, जल संधारण इत्यादींचा आवश्यकतेनुसार (एक) तसेच मा. मुख्यमंत्री हे एका वेळी एका वर्षासाठी नाम निर्देशित केलेले सामाजिक प्रतिष्ठीत व्यक्तींना (एक) अतिरिक्त संचालक म्हणून एक वर्षाच्या कालावधीकरिता समावेश करता येऊ शकेल.
- iii. संचालक मंडळाच्या सदस्य (सहा) पदावर ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाउंडेशन या कंपनीकरिता कार्पोरेट कंपन्यांचे कडून रु.१० कोटी एवढे योगदान उपलब्ध करून देणाऱ्या भागीदारामधून एका वर्षाकरिता नियुक्त केले जातील व ते पुनर्नियुक्तीसाठी पात्र ठरतील.
- iv. या मंडळाचे सदस्य सचिव हे मिशन महाग्राम चे मुख्य कार्यकारी अधिकारी राहतील.
- v. ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाउंडेशन संदर्भातील प्रशासकीय निर्णय जसे की या कंपनी अंतर्गत मुख्य कार्यकारी अधिकारी (CEO), मुख्य वित्त अधिकारी (CFO), कार्यकारी संचालक, व्यवस्थापकीय संचालक, अभियान व्यवस्थापक तसेच राज्य, जिल्हा व तालुका कक्षातील अधिकारी, कर्मचारी निवड करणे, सामाजिक दायित्व निधी मिळवणे, प्रकल्पाचे अंदाजपत्रक, नियोजन, अंमलबजावणी, सनियंत्रण व मूल्यमापन, इत्यादींना मान्यता देण्याची जबाबदारी व अधिकार सदर संचालक मंडळास राहतील.

कार्ये: संचालक मंडळ हे मिशन महाग्रामचे नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व मूल्यमापन करणे व अनुषंगीक प्रशासकीय निर्णय घेतील तसेच मंडळ तीन महिन्यांनी व गरजेनुसार बैठक घेऊन आढावा घेऊन ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाउंडेशन FCRA आणि AOA मधील तरतुदीनुसार कार्य करेल.

ब) अंमलबजावणी यंत्रणा :-

१) राज्य अभियान व्यवस्थापन कक्ष

- संचालक मंडळाचे सदस्य सचिव अर्थात मुख्य कार्यकारी अधिकारी (CEO) हे राज्य अभियान व्यवस्थापन कक्षाचे प्रशासकीय प्रमुख राहतील.
- मुख्य कार्यकारी अधिकारी (CEO) या पदावर कार्पोरेट/ शासकीय क्षेत्रातील व्यक्तीची निवड करण्याचे अधिकार कंपनीच्या AOA मधील तरतुदीप्रमाणे संचालक मंडळास राहतील.

- मिशन महाग्राम मधील निवडलेली क्षेत्रे, प्रकल्प व उपक्रमांचा विचार करून योग्य ते मनुष्यबळ उपलब्ध करून घेऊन संचालक मंडळाने घेतलेल्या निर्णयाची अंमलबजावणी करणे.
- राज्य, जिल्हा व तालुका कक्षातील अधिकारी, कर्मचाऱ्यांची निवड करणे, सामाजिक दायित्व निधी मिळविणे, प्रकल्पाचे अंदाजपत्रक, नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व मुल्यमापन करणे इ.
- मिशन महाग्राम च्या अंमलबजावणीसाठी राज्यस्तर, जिल्हास्तर व तालुका स्तरावर आवश्यकतेनुसार मनुष्यबळ घेण्यात येईल. तसेच मनुष्यबळावरील खर्च कार्पोरेट कंपन्यांच्या सामाजिक दायित्व निधीमधून सी.एस.आर. कायद्याच्या तरतुदीनुसार भागविण्यात येईल.
- ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाउंडेशनसाठी बहुआयामी भागीदारी विकसित करण्यासाठी आवश्यक मनुष्यबळ घेणे.

कार्ये :-

- i. सामाजिक दायित्व मिशन महाग्राम अंतर्गत उपक्रमांसाठी निधीची उपलब्धता निधी उभारणी निश्चित करण्यासाठी प्रस्ताव तयार करणेविविध भागीदारी , (Fostering Corporate ,बैठकास उपस्थित राहणे व बैठका आयोजित करणे Social Responsibility Fund) .बहुआयामी भागीदारी विकसित करणे
- ii. क्षमता बांधणी मिशन महाग्राम अंतर्गत समाविष्ट सर्व भागधारकांची विविध (Capacity Building) : बैठका, कार्यशाळा, मेळावे, क्षेत्रभेटी इ. माध्यमातून क्षमता बांधणी करणे.
- iii. माहिती शिक्षण व संवाद मिशन महाग्राम अंतर्गत राज्यात राबविण्यात येणाऱ्या विविध (IEC) : योजनांबाबत जनजागृती, प्रचार-प्रसिध्दी करण्यासाठी माहिती, शिक्षण व संवाद च्या विविध उपक्रमांचा जसे मास मिडिया, आऊटडोर मिडिया, सोशल मिडिया, ग्रुप मिडिया, आंतरव्यक्ती संवाद, पारंपारीक मिडिया, इ. उपक्रमांचा यथोचित वापर करणे.
- iv. संनियंत्रण व मुल्यमापन मिशन महाग्राम अंतर्गत राज्य, विभाग, जिल्हा, तालुका व (Monitoring & ग्राम पंचायत स्तरावर उपक्रमांचे संनियंत्रण व मुल्यमापन Evaluation): करणे.
- v. शासन व कार्पोरेट मिशन महाग्राम मधील उपक्रमांच्या प्रभावी कंपन्या यांच्यामध्ये अंमलबजावणीसाठी शासनाचे विविध विभाग व कार्पोरेट समन्वय - कंपन्यांसोबत समन्वय साधणे. मिशन महाग्राम अंतर्गत (Coordination) आणि प्रस्तावित कृति कार्यक्रमाद्वारे शासनास धोरणात्मक निर्णय शासनास धोरणात्मक घेण्यास मदत करणे. निर्णय घेण्यास मदत

करणे (Policy inputs
to Government) :

२) **विभागीय अभियान परिषद** (Regional Mission Council) :-

मिशन महाग्रामच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी विभागीय आयुक्त हे अध्यक्ष व उप आयुक्त (विकास) हे सदस्य सचिव असलेल्या विभागीय अभियान परिषदे मध्ये शासनाच्या संबंधित विभागाचे विभागीय विभाग प्रमुख/अधिकारी परिषदेचे सदस्य राहतील. विभागीय अभियान परिषदेच्या तिमाही बैठका होतील.

कार्ये: विभागस्तरावर अभियानातील विविध योजनांच्या कृतीसंगम, कार्यक्रम नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व मूल्यमापन करणे, शासकीय कार्यक्रम व योजना यांची सांगड घालून शाश्वत विकासाचे नियोजन करणे, व जिल्हा अभियान परिषदेने केलेल्या कामाचा आढावा घेणे.

३) **जिल्हा अभियान परिषद** (District Mission Council)

मिशन महाग्रामच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचे सहअध्यक्षतेखाली जिल्हास्तरावर जिल्हा अभियान परिषदेची स्थापना करण्यात येईल. शासनाच्या संबंधित विभागाचे जिल्हा विभाग प्रमुख अधिकारी परिषदेचे सदस्य असतील. जिल्हा अभियान परिषदेच्या मासिक बैठका होतील. उप-मुख्य कार्यकारी अधिकारी (ग्राम पंचायत) हे जिल्हा परिषद व जिल्हा नियोजन अधिकारी हे जिल्हाधिकारी कार्यालयासाठी मिशन महाग्रामचे नोडल अधिकारी म्हणून काम पाहतील.

कार्ये: जिल्हा अभियान परिषदेच्या माध्यमातून विविध योजनांच्या कृतीसंगम, कार्यक्रम नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व मूल्यमापन करणे, शासकीय कार्यक्रम व योजना यांची सांगड घालून शाश्वत विकासाचे नियोजन करणे, व तालुका व ग्राम पंचायत अभियान परिषदेने केलेल्या कामाचा आढावा घेणे.

४) **तालुका अभियान परिषद** (Block Mission Council)

तालुकास्तरावर गट विकास अधिकारी हे अध्यक्ष व तहसिलदार यांच्या सहअध्यक्षतेखाली तालुका अभियान परिषदेची स्थापना करण्यात येईल. ग्रामपंचायतींच्या विकास कामांमध्ये सुसुत्रता आणण्याचे काम ही परिषद करेल.

कार्ये: जिल्हा अभियान परिषदेच्या मार्गदर्शनाखाली विविध योजनांच्या कृतीसंगम, कार्यक्रम नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व मूल्यमापन करण्यासाठी ग्राम विकास आराखडा विकसित करणे, शासकीय कार्यक्रम व योजना यांची सांगड घालून मिशन महाग्राम मधील उपक्रमानुसार आराखड्याची अंमलबजावणी करणे.

५) **ग्रामपंचायत अभियान परिषद** (Village Mission Council)

सरपंच यांच्या अध्यक्षतेखाली ग्रामपंचायत स्तरावर ग्राम अभियान परिषद स्थापन करण्यात येईल व ग्राम सेवक/ ग्राम विकास अधिकारी हे या समितीचे सदस्य सचिव राहतील. मुख्यत्वे ग्राम पंचायत विकास आराखडा तयार करणे व त्यास ग्रामसभेची मंजूरी व लोकवाटा व श्रमदानासाठी मनुष्यबळ उपलब्ध करून देण्याचे काम ही परिषद करेल.

५. मिशन महाग्राम - अर्थसहाय

१. शासनाच्या विविध योजनांचे कृतिसंगम व कार्पोरेट कंपन्यांच्या सामाजिक दायित्व निधीतून मिशन महाग्रामचे उद्दिष्टे साध्य करण्यात येतील.
२. कार्पोरेट कंपन्या सीएसआर मधून जेवढा निधी उपलब्ध करून देतील, त्यामधील विकास निर्देशांकावर शासनाच्या योजना व कार्यक्रमांच्या कृतिसंगमातून प्राधान्याने व कार्यक्रमाच्या अटी व शर्ती शिथिल करून निधी उपलब्ध करण्यात येईल.
६. मिशन महाग्राममधील उपक्रमांच्या अंमलबजावणीची सविस्तर मार्गदर्शक सुचना ग्राम सामाजिक परिवर्तन फाउंडेशन, राज्य अभियान व्यवस्थापन कक्ष यांचेकडून निर्गमित करण्यात येतील.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२२०४१११२७२७६०२० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(दि.बा.पाटील)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. सर्व मा.मंत्री व मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा.विरोधी पक्ष नेता, विधान सभा/विधान परिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
५. मा.विधानसभा व विधान परिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
६. मा.मुख्य सचिव यांचे वरीष्ठ स्वीय सहायक, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
७. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता / लेखा परिक्षण), महाराष्ट्र राज्य-१ व २, मुंबई/नागपूर.

८. मा.अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग (सर्व).
९. मा.सचिव, (प्रधान मंत्री ग्राम सडक योजना), ग्राम विकास विभाग, मुंबई.
१०. सर्व जिल्हाधिकारी
११. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
१२. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान बेलापूर, नवी मुंबई.
१३. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र ग्राम सामाजिक परिवर्तन फौंडेशन, मुंबई.
१४. महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास संस्था, मुंबई.
१५. संचालक, अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई.
१६. संचालक, निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई.
१७. सर्व सह सचिव / उप सचिव, ग्राम विकास विभाग, मुंबई.
१८. अतिरिक्त संचालक, एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम कक्ष, बांधकाम भवन, फोर्ट, मुंबई.
१९. निवडनस्ती (कार्यासन योजना-३)